

s „vésztörvényszéki vádemelésnek” minősítette a meglehetősen egyoldalú eszmecserét, amelyben az indulatok játszották a vezérszerepet. Bizony, igaz lett a vita egyik résztvevőjének: többé-kevésbé azt fogadjuk el igaznak és korjellemzőnek, amit Fodor András e könyvében írt, s nem amit dühödtt bírálói. De ezt akkor és ott sejtani sem lehetett.

Vizsgont nem tudtam azonosulni Fodor Andrással, midőn — Tüskés Tibor Pilinszkyről írt könyvének visszhangjairól tudósítva barátját — „Jelenits-féle ultrákról” tesz említést, közéjük sorolva Beney Zsuzsát is, aki azt kifogásolta, hogy nem elég hangsúlyos Pilinszky transzcendens törekvéseinek elemzése. Ezen lehet vitázni, de Jelenits István aligha az ultrákra jellemző indulattal szólna erről. (Egyébként a Pilinszky-monográfia fogadtatása, ha jól emlékszem, nem volt egyértelműen pozitív.)

Az egymást váltó levelekből egyértelmű, nagyon nehéz lehetett függetlennek, érintetlennek maradni abban a közegben, amelyben a „vérebekek” időnként ráeresztették valamelyik íróra, folyóiratra, intézményre. Hiteles és megrendítő Tüskés Tibor 1989-es önvallomása: „Igen, tudom, minden tekintetben fegyelmezettnek kell lennem, nem adni támadási felületet. Számos tapasztalati példám igazolja: jobb hallgatni, látszólag kihátrálni, s inkább ezzel zavarba hozni a támadókat, mint az éles válással érzéseinket elárulni.” Persze, némiképp vitathatóak ezek a sorok, Tüskés Tibor ugyanis soha nem hallgatott, úgy mondta el véleményét fontos művekről, írókról, ahogy az írástudóhoz leginkább illik — a könyveivel és tanulmányaival!

Élete utolsó levelének utolsó soraiban ezt írta Fodor András Tüskés Tibornak: „Annyit kérek csupán, hogy ideje korán kapjak értesítőt az őszi teendőkről, mert máris gyűlnek naptáramban a különféle kötelező foglalkozások dátumai.” Ezeket a kötelezettségeit már nem teljesíthette. És most már Tüskés Tibor sem folytathatja áldásos irodalmi tevékenységét. Ám kettejük egyéniségét, emlékét ez a levelezés-gyűjtemény is megőrzi, s például nyújtja át utókorunknak. (*Pro Pannonia*, Pécs, 2010)

RÓNAY LÁSZLÓ

MÁRAI SÁNDOR: BOLHAPIAC

A legenda szerint az 1928-ban Párizsban élő Márai Sándor azt követően döntött a hazaköltözés mellett, hogy elolvasta Móricz Zsigmond akkor megjelent új regényét, az *Úri murit* — ahogyan erről Mészáros Tibor is megemlékezik a *Köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam* című remek kötetében. Bár a polgár, az urbánus, a kozmopolita Máraitól

kevés dolog állhatott távolabb, mint a vidéki élet porába vesző dzsentri életsorsok iránti mély együttérzés. A patriotizmus nem logika, nem tudomány, hanem szenzitív állapot. Ugy tűnik.

Idehaza hihetetlen lendülettel vetette magát a munkába Márai, annak ellenére, hogy egy későbbi visszaemlékezésében (*Egy polgár vallomásai* II.) budapesti kávéházi asztaltársai nem múltó csodálkozással értetlenkednek azon, hogy „mit fog itthon csinálni?” (Nem is könnyű megérteni, miért jön haza valaki Párizsból — bármikor.) Egyszerre író és újságíró, aki gyors egymásutánban három figyelemre méltó regényt jelentett meg (*Bébi vagy az első szerelem*, *A zendülők*, *Idegen emberek*). Már ekkor elérkezettnek látta az időt, hogy a fővárosi Ujság című lapban megjelent cikkeiből kötetet szerkesszen, ami *Műsoron kívül* címmel látott napvilágot 1931-ben. A kötet cím Márai lapbeli rovatának címe. A lendület ezt követően sem hagyott alább. Ismét három egészen kiváló könyv futott ki a szerző kezei alól (*Szegények iskolája*, *A sziget*, *Egy polgár vallomásai*), és ezek után megint kötetbe rendezte újságcikkeit, amit 1934-ben *Bolhapiac* címmel vehettek kézbe az olvasók.

Sokan leírták, de még mindig nem árt hangsúlyozni: Márai publicisztikai tevékenysége Kosztolányiéhoz mérhető. Ebből a szempontból a legbeszédesebb adalék, hogy Kosztolányi 1936-os halála után Márai örökölte meg az egykori írótárs rovatát a Pesti Hírlapnál. Életében őt kötetben jelentek meg újságban közölt válogatott írásai, ám valós fogalmat csak napjainkban kezdünk alkotni az újságba író (és nem újságíró) Márairól, amikor kötetekbe rendezve egymás után kerül a boltokba valamennyi, a korbelt lapokban közölt írása.

A *Bolhapiac*ban szereplő rövidprózák nem csak arról győzhetik meg az olvasót, hogy milyen értékesek azok a morzsák, amelyek nem hullottak a semmibe Márai íróasztaláról. Ugyanakkor nem kerülhetjük el a szembesülést sem, ami a múlt század harmincas éveit sajtójának szerepét és színvonalát jellemezte, s ami mellé félve és szegyenkezve állíthatjuk csak a mai napilapokat.

Olyan súlyú, igényességű írások, amilyenek a *Bolhapiac* című kötetben szerepelnek, ma legfeljebb hetilapokban fedezhetőek fel. Ha ugyan. Nyilván, a frissen megjelent kötet olvasója sajátos fénytöréssel láthatja Márai 1930-as évekbeli publicisztikájának színvonalát, mivel ez szerzői rostán átesett válogatás. Ha más oldalról nézzük, akkor az is egyértelmű, hogy ilyen egyenesen magas színvonalú cikkgyűjtemény csak nagyon nívós publicisztikai teljesítményből állítható össze.

Az írói élményanyag egyedülállóan gazdag, amit tovább színez a szerző megfigyelő-képességének páratlansága. Külföldi tapasztalatait ugyanazzal a könnyedséggel írja újságcikké (*Angol*

óra, *Quartier Latin*), mint a fürdőben, a vonaton, az utcán, egy szállodában látott jeleneteket, amelyek mögé — íróhoz méltó módon — életet, sort, történetet kanyarít. Felnőtté, gondolkodó emberré azok a külföldön töltött évek is érlelték az alkotót, amelyek a fiatal Márai életkeretét adták az 1920-as években. Nem meglepő, hogy London, Párizs és Velence hatása, az európai kultúra és szokásrend megismerése többször visszaköszön cikkeiből. Ha nem volna elcsépelet fogalom, talán a nosztalgia szóval jellemezhető leginkább, ahogyan ezekről a városokról ír, és még inkább arról: ami benne, magában történt, amikor hosszabb-rövidebb ideig lakójuk volt. „Valahányszor Velencébe érkezem, ideges leszek, rossz lelkiismeret, kínos nyugtalan érzés fog el. Tudom, hogy elhibáztam az életem, mert itt kellene élni, csak itt” — írja a tengerbe épített városról *Víz és föld* című cikkében.

Bár a kötetben olyan, a maguk nemében tökéletes tárcákat kapunk, mint a *Gigerli* vagy éppen egy heroinista nő portréját (*Teddy*), amelyek alapján joggal gondolhatjuk, hogy Márai a világon minden témát képes megírni, mégis a legizgalmasabb írásnak a *Vidali módszere* ígérkezik. Márai önvallomása nem is annyira az írásról, mint inkább az írói létről szól. Bevett és pompásan működő módszer — ezzel a szerző több írásában is élt —, hogy látszólag interjút, valójában öninterjút készít. Tudatos alkotó, mondhatnánk: *doctus*. Még akkor is, ha kevésbé poéta, sokkal inkább prózaíró. Mert maga Márai nem sokat tart a módszerről. Vidali módszere — és ez kellően nyugtalanító következtetés —, hogy valójában nincs módszer az alkotásra. Képtelenség olyan földhöz ragadtan fogalmazni, ami szentenciákban foglalná össze: mi is az írás módszertana. „...ne álmodozzon könyörületről. A munka, ez az engesztelhetetlen rabszolgatartó, nem engedi szabadon többé” — szól a képzeletbeli párbeszéd egyik legfontosabb megállapítása. Írni lehet jól bódítószerekkel vagy nélkülük, házasságban és magányban, egészségesen és betegen. Ha csak az nem teszi meg módszerré, hogy „a szívet, az eszméletet állandóan bizonyos hőfokon kell tartani. Ez az ára.”

Talán ez tanulságnak nem olyan kevés, mint amilyenek első olvasásra hinnénk. (*Helikon*, Budapest, 2009)

BOD PÉTER

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: MESSZE MÉG AZ ALKONYAT

Nagy Zoltán Mihály pár évvel ezelőtt a *Sátán fattya* című regényével hívta fel magára a figyelmet a hazai irodalmi köztudatban — s avatódott József

Attila díjas íróvá. A könyv főhőse egy fiatal lány, akit a II. világháború végén a megszálló szovjet katonák megerőszakoltak. Az ő sorsán keresztül mutatta be a szerző Kárpátalja 20. századi történelmének talán legtragikusabb időszakát, amikor a magyar férfiak tízezreit hurcolták a sztálini lágerrekbe, az itthon maradottaknak pedig el kellett viselniük mindazt a megalláztatást, nyomort, amelyet a szovjet-rendszer rájuk kényszerített.

Nemcsak a regény témája volt merész (hiszen sem az elhurcoltakról, sem az itthon maradottak tragédiájáról nem lehetett írni évtizedekig), hanem a mű megformálása is újszerűnek hatott: a sorok tördelése, a szöveg tagolása ragyogóan ábrázolta a gondolatok zaklatottságát — egyfajta lírai hangsúlyt adva a leírtaknak.

Ez a fajta szövegkezelés, az érzelmek ilyenképpen történő formai ábrázolása talán még hangsúlyosabban van jelen a 2008-ban megjelent *Messze még az alkonyat* című könyvében, melynek fülszövegében az alábbi eligazító sorokat olvashatjuk: „Formájából ítélve a szerző legújabb művét egyfajta versregény-variációnak tekinthetjük, amelyben a felölelt tematika, az öregkor megannyi nyűgének (...) ábrázolásához az író egyaránt felhasználja a költészet és a próza eszköztárát.”

A regény voltaképpen egyetlen drámai monológ — tehát akár monodramaként is kezelhetnénk —, melyben a főhős az öregedés köznapi terheinek megéléséből fakadó „lelki kínok és halvány örömkö” felmutatása mellett az élet értelmét, az egyén lehetőségeinek korlátait és (néhol) az isteni gondviselés fukarságát kutatja megrázó erővel.

Ez a fajta monológyszerű narráció (vagy meditáció) természetesen bizonyos korlátokat is szab, hisz a világot kizárólag a főhős szemüvegén keresztül látjuk, és ha hangot is ad mások véleményének, azt kritikával, saját álláspontjának egyértelmű rögzítésével teszi. Önmagával polemizál akkor is, amikor a környezetében élők vélekedését idézi. Ebből adódik, hogy a történetészövés meglehetősen csapongó: ahogy a töprengés során a gondolatok egymásba fűződnek, úgy vált egyik témáról a másikra. A vezérfonal azonban világos: a főhős mellett elszaladt az idő, s a modernizálódó világban egyre kevésbé érzi otthon magát. Mindaz, ami az ő világában a biztonságot, a kapaszkodót — az állandóságot — jelentette, most szét hullóban van.

Az öregember — aki a ráért sorscsapásokat látszólag alázattal fogadja, és példaképének „Pali bátyját” tekinti, aki a kilencven évesek életbölcsességével a háta mögött, derűs belenyugvással tekint az eljövendő végzetre („az óra, amit / te / elfelejtesz / vagy / nem akarsz / újra indítani / bennünk, / muszájságosan / lejár, / és akkor / nincs mese, marsolni kell / a gödörbe / elheverni engedelmesen”) — mégsem tud megbékélni sorsával. Úgy érzi, kiveszett belőle